

Ю.В. МОСКАЛЕНКО,
аспірантка, Науково-дослідний фінансовий інститут ДНУ «Академія фінансового управління»
Міністерства фінансів України

Теоретичні засади функціонування кредитного ринку України

У статті досліджено теоретичні аспекти функціонування кредитного ринку України та його роль в економічному зростанні. Проаналізовано погляди вітчизняних та зарубіжних вчених стосовно понять «кредитний ринок», «кредит», сформульовано їх авторське бачення.

Ключові слова: кредитний ринок, кредит, капітал, інфраструктура.

В статье исследованы теоретические аспекты функционирования кредитного рынка Украины и его роль в экономическом росте. Проанализированы взгляды отечественных и зарубежных ученых относительно понятий «кредитный рынок», «кредит», сформулировано их авторское видение.

Ключевые слова: кредитный рынок, кредит, капитал, инфраструктура.

Theoretical aspects of functioning of credit market in Ukraine and its role in economical growth have been studied in the article. Views of native and foreign researchers as for such concepts as «credit market», «credit» have been analyzed and their author's visions formulated.

Keywords: credit market, credit, capital, infrastructure.

Постановка проблеми. Кредитний ринок відіграє провідну роль у функціонуванні економіки. Він є джерелом стабільності та економічного зростання, а його основним завданням є рух, нагромадження, розподіл та перерозподіл капіталу між сферами економіки та суб'єктами господарювання. Тому для України одним з основних завдань є створення і забезпечення функціонування конкурентоспроможного кредитного ринку.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженню становлення кредитного ринку в Україні присвячено праці багатьох провідних вітчизняних науковців, таких як В. Базилевич, О. Васюренко, О. Василик, О. Дзюблюк, А. Загородній, Б. Івасів, А. Ільєнко, В. Корнєєв, В. Лагутін, С. Льовочкін, В. Міщенко, В. Опарін, М. Савлук, Р. Тиркало, В. Федосов, Л. Худолій, В. Шелудько, С. Юрій тощо. Теоретичні, методологічні і практичні аспекти функціонування фінансового капіталу вивчали такі зарубіжні науковці, як Р. Брейлі, А. Гропеллі, А. Ємельянов, Л. Красавіна, С. Семенов, В. Щегорцов тощо. Незважаючи на це, питання, що стосуються

економічної сутності кредитного ринку, окремих аспектів його функціонування та ролі у розвитку економіки, потребують подальшого теоретичного обґрунтування.

Мета статті. Дослідження теоретичних засад функціонування вітчизняного кредитного ринку, його економічної сутності та ролі в економіці.

Виклад основного матеріалу. Дослідження кредитного ринку України, як і сам процес його становлення, знаходиться у вітчизняній науковій літературі лише на початковому етапі. Погляди щодо сутності та значення кредитного ринку, як і категорії «кредит», суттєво відрізняються. У працях таких вчених, як В.В. Васильєва, О.Р. Васильченко [2, с. 10], С.О. Маслова, О.А. Опалов [14, с. 11], О.Ю. Смолянська [17, с. 230], кредитний ринок розглядається «як специфічна сфера економічних відносин, де об'єктом операцій виступає наданий на певних умовах у позику капітал».

О.Д. Василик при дослідженні сутності кредиту, вживає термін «ринок кредитних ресурсів» і розглядає його як процес залучення коштів у грошовій формі на умовах повернення, платності й строковості [1, с. 325].

На думку В.М. Шелудько, «кредитний ринок є складовою ринку інструментів позики. Необхідними умовами функціонування кредитного ринку є наявність кредиторів, що мають тимчасово вільні кошти, позичальників, які можуть вчасно і в повному обсязі виконати зобов'язання за кредитами, системи державного регулювання кредитного ринку, законодавчого і нормативного забезпечення» [22, с. 416].

Б.С. Івасів визначає кредитний ринок як «механізм, за допомогою якого встановлюється взаємозв'язок між суб'єктами кредитних відносин (кредиторами і позичальниками) на певних умовах, які передбачені кредитною угодою» [12, с. 249]. Аналогічної думки дотримуються М.М. Буднік, Л.С. Мартюшева, Н.В. Сабліна [18].

С.В. Глущенко зазначає, що кредитний ринок – це «сукупність кредитних відносин, фінансово-кредитних інститутів та певних встановлених організаційно-правових норм, що у своїй єдності та взаємодії забезпечують можливість руху кредиту в різних формах між суб'єктами економіки на національному і міжнародному рівнях» [4, с. 19–20].

Наведені визначення категорії «кредитний ринок» свідчать про складність і багатогранність цієї економічної категорії. Не

всі вчені вживають термін «кредитний ринок», а застосовують інші терміни, зокрема «ринок кредитних ресурсів», «ринок капіталів». Більшість науковців розглядають цю економічну категорію не як самостійний елемент фінансової системи, а як складову фінансового ринку або ринку інструментів позики. Ми погоджуємося з думкою, що відмінність трактувань категорії «кредитний ринок» вказує на те, що категоріальний апарат фінансового менеджменту в Україні перебуває ще в стадії становлення, внаслідок чого одні й ті ж самі терміни вченими розглядаються в широкому або вузькому розумінні.

На нашу думку, кредитний ринок – це специфічна сфера економічних відносин, де відбувається рух, акумуляція, розподіл та перерозподіл капіталу на певних умовах.

Кредитний ринок функціонує на договірній основі, предметом кредитних угод є позиковий капітал – грошові ресурси, надані в позику за певний відсоток на засадах зворотності, строковості, забезпеченості, платності та добровільності. Формою руху позикового капіталу є кредит. Складовими кредитного ринку є: об'єкт кредиту, суб'єкти кредитних відносин та інфраструктура кредитного ринку.

Із розвитком кредитних відносин та зростанням їхньої ролі у суспільстві кредит усе більше привертає увагу науковців. Нині світова економічна думка розглядає дві основні концепції теорії кредиту: натуралістичну і капіталотворчу. Окремо виділяють марксистські концепції з основних питань кредиту. Накопичений досвід теоретичного аналізу сутності кредиту та практичного його використання свідчить, що представники цих протилежних напрямів висунули основоположні ідеї, на підставі яких розвивається сучасна наукова думка з теорії кредиту.

Кредит – це один із небагатьох економічних термінів, які досить широко вживаються у повсякденному житті. Натомість в економічній літературі існує багато визначень категорії «кредит», водночас єдине трактування цього поняття відсутнє. Насамперед це пояснюється складністю економічних відносин, які виникають з цього приводу.

Відтак у сучасній економічній літературі є два підходи до визначення кредиту: через різні види відносин та без будь-якої констатації щодо економічних відносин і відносин взагалі [5, с. 91].

У працях Б.С. Івасіва [12], В.А. Щегорцова, В.А. Тарана [8], С.О. Маслової, О.А. Опалова [14] кредит розглядається як економічні або суспільні відносини між кредитором і позичальником. Головну роль кредиту ці науковці вбачають у «перерозподілі вартості».

Ототожнення кредиту з певним видом економічних відносин, які формуються у суспільстві, дає можливість глибше дослідити економічні аспекти кредиту, економічні чинники його існування, основи та закономірності його руху. Тому цей підхід у сучасній економічній літературі переважає [5, с. 91].

А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк [11], М.П. Денисенко, В.Г. Кабанов, Л.М. Худолій [6], А.М. Ємельянов, І.Д. Мацкуляк, Б.Є. Пеньков [20], В.Д. Лагутін [13] визначають кредит як «позиковий капітал», тобто кошти, які надаються кредито-

ром позичальнику під певний відсоток на умовах повернення. Ми погоджуємося з думкою, що таке визначення кредиту є неповним. За такого трактування до категорії кредиту не належатиме, наприклад, комерційний кредит, що не пов'язаний із позиковим капіталом або позиковим фондом країни, що формується лише банками [5, с. 92].

Російські вчені дають такі визначення кредиту. Так, В.П. Воронін, С.П. Федосова [3], С.Р. Моїсєєв [9], А.А. Благодатін, Л.Ш. Лозовський, Б.А. Райзберг [21] визначають кредит як надання коштів у користування на певних умовах. На нашу думку, за такого підходу до визначення кредиту ця категорія досліджується більше з правового, а не економічного погляду. С.К. Семенов [16] та А.Г. Грязнова [19] визначають кредит як економічну угоду про надання коштів у користування на певних умовах.

Отже, в результаті проведеного дослідження слід дійти висновку, що, розглядаючи кредит як економічну категорію, більшість дослідників звертають увагу на такі засади кредиту:

- кредит – це специфічний тип економічних відносин, що ґрунтується на взаємній довірі сторін цих відносин;
- економічною основою кредиту є мобілізація й нагромадження тимчасово вільних коштів і формування з них позичкового капіталу;
- кредитування – це акт передачі кредитором певної суми капіталу в тимчасове користування позичальнику на умовах повернення, платності та добровільності.

На нашу думку, найбільш обґрунтованим є підхід, за якого кредит розглядається як економічні відносини, що виникають між кредитором і позичальником з приводу надання останньому грошових ресурсів або товарів на певних умовах. За такого підходу до визначення кредиту ця категорія досліджується саме з погляду економічних засад її існування.

Суть кредиту як економічної категорії проявляється в його функціях. Втрата кредитом своїх функцій фактично означатиме знищення самої цієї економічної категорії [5, с. 97]. Разом із тим питання про зміст та кількість функцій кредиту є найбільш дискусійним в теорії кредиту. Розбіжності з цього приводу обумовлені не тільки відмінністю в трактуванні поняття «кредит», а й відсутністю єдиних критеріїв та методологічних підходів до їхнього аналізу. Натомість сучасні економісти виокремлюють три основні функції кредиту: перерозподільну, емісійну та контрольну.

Кредит опирається і на певний методологічний базис, одним з елементів якого є принципи (правила), яких необхідно дотримуватися при укладенні кредитної угоди на кредитному ринку. Принципи кредитування – це визначальні правила поведінки кредитора і позичальника в процесі реалізації кредитної угоди. Це: строковість, поворотність, платність та забезпеченість.

Структура кредиту як єдиного цілого передбачає єдність всіх його елементів. Як вже зазначалося, необхідними умовами функціонування кредитного ринку є наявність: кредиторів, що мають тимчасово вільні грошові ресурси; пози-

чальників, які мають потребу в грошових ресурсах, можуть вчасно і в повному обсязі виконати кредитні зобов'язання; розвиненої інфраструктури кредитного ринку; системи державного регулювання кредитного ринку.

Вступаючи у кредитні відносини, кредитор і позичальник демонструють певну єдність цілей та інтересів (єдність протилежностей – у межах єдиної цілі кожен учасник має власний інтерес, обумовлений особливим статусом на ринку).

Взаємодія кредитора з позичальником виникає навколо позиченої вартості, яка стає об'єктом кредиту. Позичена вартість являє собою своєрідну нереалізовану вартість. Така вартість у межах кредитних відносин володіє своєрідною додатковою вартістю, оскільки кредит дозволяє подолати бар'єр накопичень, за допомогою яких стає можливим початок або продовження чергового господарського циклу [8, с. 181].

Оскільки кредитний ринок, організовуючи рух капіталів і сприяючи акумуляції та ефективному розміщенню фінансових ресурсів серед суб'єктів ринку, справляє значний вплив на економічні процеси, його діяльність потребує жорсткої регламентації та контролю з боку держави. Метою державного регулювання кредитного ринку є захист інтересів його суб'єктів та запобігання кризовим явищам. В Україні головними регуляторами кредитного ринку є Національний банк та Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Крім того, становлення конкурентоспроможного кредитного ринку потребує створення розвиненої ринкової інфраструктури. Аналіз економічної літератури переконливо свідчить, що у науковців відсутній єдиний погляд з приводу того, що являє собою інфраструктура ринку взагалі, а тим паче інфраструктура кредитного ринку.

Загалом термін «інфраструктура» вперше був застосований у дослідженнях західних економістів. У 40–ті роки минулого сторіччя під інфраструктурою стали розуміти сукупність галузей, що сприяють нормальному функціонуванню матеріального виробництва. Сучасні економісти під інфраструктурою ринку розуміють: «технічні засоби організації, що забезпечують функціонування ринку, наприклад, біржі, брокерські контори, фінансові інститути» [21, с. 130]; «комплекс інститутів, служб, підприємств, організацій, які забезпечують нормальний режим безперебійного функціонування ринку» [10, с. 196]; «систему установ, підприємств, організацій і служб, які забезпечують рух товарів і послуг, грошей, цінних паперів, робочої сили...» [15, с. 120].

У результаті проведеного дослідження ми дійшли висновку, що науковцями термін «інфраструктура кредитного ринку» майже не вживається. Інфраструктура – це основа, підґрунтя, фундамент економічної системи, внутрішня будова, що забезпечує її цілісність. Це сукупність різних інститутів, що обслуговують і створюють сприятливі умови для ефективного функціонування різних видів ринків. Завдяки інфраструктурі здійснюється рух потоків товарів і послуг від продавця до покупця.

На нашу думку, під інфраструктурою кредитного ринку слід розуміти комплекс кредитно–фінансових інститутів, які забезпечують функціонування кредитного ринку.

Ключове місце в інфраструктурі кредитного ринку посідають банки. Серед небанківських фінансових установ, що визнані на державному рівні кредитними фінансовими установами та активно діють на кредитному ринку, є кредитні спілки, страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, ломбарди, бюро кредитних історій, інші фінансові компанії (факторингові, лізингові, інвестиційні тощо), рейтингові агентства.

Економічна сутність кредитного ринку полягає в спроможності акумулювати дрібні й розрізнені грошові ресурси у потужні грошові потоки і трансформувати їх у позиковий капітал. Розвинений кредитний ринок сприяє зростанню виробництва і збільшенню товарообігу, руху капіталів усередині країни, трансформації грошових заощаджень у капіталовкладення, відновленню основного капіталу, тим самим сприяючи економічному зростанню. Кредит є найбільш еластичним методом перерозподілу капіталів, оскільки сприяє перерозподілу капіталів між сферами і галузями економіки.

Висновки

Отже, кредитний ринок – це специфічна сфера економічних відносин, де відбувається рух, акумуляція, розподіл та перерозподіл капіталу на певних умовах. Щодо категорії «кредит», то, на наш погляд, найбільш обґрунтованим є підхід, за якого кредит розглядається як економічні відносини, що виникають між кредитором і позичальником з приводу надання останньому грошових ресурсів або товарів на певних умовах.

Необхідними умовами функціонування кредитного ринку є наявність: кредиторів, позичальників, розвиненої інфраструктури кредитного ринку та системи його державного регулювання. Економічна роль кредитного ринку виражається в акумуляції розрізнених коштів суб'єктів господарювання, в результаті чого створюються потужні грошові фонди і відбувається їхня трансформація у позиковий капітал. Розвинений кредитний ринок забезпечує оптимальний розподіл фінансових ресурсів серед галузей економіки та сприяє економічному зростанню країни.

Список використаних джерел

1. Василик О.Д. Теорія фінансів: Підручник. – К.: НІОС, 2003. – 416 с.
2. Васильєва В.В., Васильченко О.Р. Фінансовий ринок: Навч. посібник. – Донецьк: Норд–Прес–МЕГІ, 2007. – 403 с.
3. Воронин В.П. Деньги, кредит, банки: Учебное пособие. – М.: Юрайт–Издат, 2002. – 269 с.
4. Глуценко С.В. Кредитний ринок: інститути та інструменти: Навч. посібник. – К.: КМ Академія, 2010. – 153 с.
5. Грошово–кредитна система України в умовах ринкових перетворень в економіці: Монографія / За ред. О.В. Дзюблюка. – Тернопіль: «Карт–Бланш», 2007. – 308 с.
6. Грошово–кредитна діяльність банків: Навч. посібник / М.П. Денисенко, В.Г. Кабанов, Л.М. Худолій. – К.: Вид–во Європ. ун–ту, 2006. – 339 с.

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

7. Демківський А.В. Гроші та кредит: Навч. посібник. – К.: Дакор, 2007. – 528 с.
8. Деньги, кредит, банки: Учебник / Под ред. В.А. Щегорцова. – М.: ЮНИТИ–ДАНА, 2005. – 383 с.
9. Денежно–кредитный энциклопедический словарь / С.Р. Моисеев. – М.: Дело и Сервис, 2006. – 384 с.
10. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання–Прес, 2006. – 615 с.
11. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Ринок фінансових послуг: Термінологічний словник. Підручник. – Львів: Бескид Біт, 2008. – 544 с.
12. Івасів Б.С. Гроші та кредит: Підручник. – Тернопіль: Карт–бланш, К.: Кондор, 2008. – 528 с.
13. Лагутін В.Д. Кредитування: теорія і практика: Навч. посібник. – К.: Т–во «Знання»: КОО, 2002. – 215 с.
14. Маслова С.О., Опалов О.А. Фінансовий ринок: Навч. посібник. – К.: Каравела, 2008. – 288 с.
15. Політична економія: Підручник / За ред. В.Г. Федоренка. – К.: Алерта, 2008. – 487 с.
16. Семенов С.К. Деньги, кредит, банки: Уч. пособие. – М.: Издательство «Экзамен», 2005. – 448 с.
17. Смолянська О.Ю. Фінансовий ринок: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 384 с.
18. Фінансовий ринок: Навч. посібник / М.М. Буднік, Л.С. Мартюшева, Н.В. Сабліна. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2007. – 432 с.
19. Финансово–кредитный энциклопедический словарь / Под общ. ред. А.Г. Грязновой. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 1168 с.
20. Финансы, налоги и кредит: Учебник / Общ. ред. Емельянов А.М., Мацкуляк И.Д., Пеньков Б.Е. – М.: РАГС, 2001. – 546 с.
21. Финансовый словарь / Благодатин А.А., Лозовский Л.Ш., Райзберг Б.А. – М.: ИНФРА–М, 2007. – 378 с.
22. Шелудько В.М. Фінансовий ринок: Підручник. – К.: Знання, 2008. – 535 с.